

KADERDAŞ DEVLETLER: AZERBAJCAN-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

Kamil AĞACAN*

Relations between the states of the Southern Caucasus are very important as regards the establishment and continuation of stability in the region. However, the aggressive position taken by Armenia after the demise of the USSR, has erased the possibility of emergence of alliances for solving the regional security problems as a whole. In such a situation it has been Azerbaijan and Georgia that have undertaken the task of securing peace in the region. Besides historical roots, the cooperation between the two states has to do with the allegiance to the ideal of independence and strong democracy. This essay studies the relations between Azerbaijan and Georgia in terms the problems and the tasks that the two nations face. Moreover, there is a reference to parallels experienced at the start of the 20th century.

Kafkasya'da istikrarın sağlanması ve geleceği açısından bölge ülkelerinin birbirleriyle ilişkileri oldukça önemlidir. Büyük Kafkas sıradağlarının güney etekleri boyunca, Karadeniz'den Hazar denizine kadar uzanan, Güney Kafkasya olarak adlandırılan coğrafi bölgenin genel yüzölçümünün yüzde 84'üne, toplam nüfusun yüzde 78'ine sahip iki cumhuriyetin-Azerbaycan ve Gürcistan'ın ilişkilerinin, söz konusu hedefin gerçekleşmesi açısından öncelikli olduğu kuşkusuzdur. SSCB'nin çöküşünden 10 yıl geçmiş olmasına rağmen bölgenin geleceğine, barışın ve istikrarın sağlanmasına ilişkin en büyük tehdit hala Rusya olmaya devam etmektedir. Bölgenin yakın çağ tarihinin değerlendirmesi Rusyasız düşünülemez ve buna bağlı olarak da, bugün Rusya'nın bölgede yeni-

* ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası, Asistan

Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, İlkbahar 2001, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 317-333.

benzer hedeflerinin varlığından haber verir. Bu sömürge olmama veya diğer adıyla Rusya karşıtlığıdır. Bağımsızlığını kazanınca, bu iki cumhuriyetin karşı karşıya olduğu meseleler de aynı idi: bağımsızlıklarının geri dönülmezliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamak, yaşanan ekonomik sorunları gidererek Batı'yla bütünleşmiş demokratik hukuk devletini tesis etmek. Bu temel görevler söz konusu iki cumhuriyetin dış politikalarını da bir birine benzetmiş ve bir birlerine yakınlaştırmıştır. Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki ilişkileri belirleyen faktörler şu şekilde sıralanabilir: Bağımsızlık ve toprak bütünlüklerine yönelik tehdit- Rusya ve Ermenistan'ın tutum ve davranışları; etnik ilişkiler ve sahip oldukları ekonomik potansiyeller.

Bağımsızlık ve Toprak Bütünlüğünün Sağlanması veya Rusya'ya Karşı Cephe

Yeni ortaya çıkmış bu iki bağımsız cumhuriyetin önünde duran en önemli mesele bağımsızlıklarının geri dönülmezliğini sağlamak olmuştur. Bağımsızlıklarının kaybına yönelik taşıdıkları endişenin kaynağı ise, Rusya'daki emperyalist eğilimlerdir. Rusya iki yüzyıldan beri egemen olduğu Kafkasya'da, en azından hukuki olarak, kendisiyle eşit birimlerin varlıklarını her şeyden önce ruh hali olarak benimsemiş gözükmektedir. Rusya gibi bir gücün isteklerine tek başına karşı koymanın olanaksızlığının bilincinde olan Azerbaycan ve Gürcistan karşılıklı ilişkilerini olumlu yönde geliştirmişlerdir.

Rusya'nın Kafkaslara egemen olması, iki önemli tarihsel süreç halinde gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi, Rusya'nın güneye yayılma politikasının sonucu olarak Kafkaslar'a hakim olmaya başladığı 1801'dir. Rus Çarı I. Aleksandr 12 Eylül 1801'de Gürcü İberya Krallığı'nı kendi topraklarına kattıktan sonra Azerbaycan Hanlıkları üzerine yürümüş ve Azerbaycan'ı işgal etmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar süren Rus egemenliği Ekim Devrimi'yle kesintiye uğramıştır. Devrimi takiben, Güney Kafkasya halkları bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan cumhuriyetleri kurulmuştur. Yeni oluşan Sovyet Rusya, Çarlığın hedeflerinden vazgeçmediğini çok kısa süre sonra ortaya koymuştur. Artan Rus baskıları karşısında, Azerbaycan ve Gürcistan 16 Haziran 1919'da Savunma Antlaşması imzalamışlardır. Anlaşmaya göre, Kafkasya devletlerinin istiklali ve toprak bütünlüğüne karşı her hangi bir devlet tarafından saldırı olduğu takdirde taraf devletler birbirlerine askeri yardımda bulunacak (m.1), bağımsızlık ve egemenlikleriyle ilgili diplomatik görüşmelere ortak katılacak (m.6) ve biri diğerinden ayrı barış görüşmelerinden sakınılacaklardı (m.7).² Bu anlaşmaya dayanarak

² Nesib Nesibzade, *Azerbaycan'ın Harici Siyaseti*, Bakü, Ay-yıldız Yayınları, 1996, s. 102.

askeri alanda yoğun işbirliği geliştirseler de bağımsızlıklarının kaybını engelleyememişlerdir. Sovyet Rusya toparlanma sürecini yaşayıp yeniden Çarlık Rusya'sının sınırlarına egemen olmaya başladığında bu defa ilk kurban Azerbaycan oldu ve Azerbaycan'ın düşüşünü takiben kısa süre sonra Kızıl Ordu birlikleri Menşevik Gürcistan'a girdiler. İşte bu iki tarihi olayın, bu iki halkın bağımsızlığına yönelik ortaya koyduğu sonuç Azerbaycan ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarının birbirine bağımlı olduğudur. Birinin Rusya'nın nüfuz alanına girmesi diğerinin de aynı kaderi yaşamasını doğurmaktadır. Şimdi üçüncü kez Rusya'nın Kafkasya'ya egemen olmaması için bu iki cumhuriyet stratejik ortaktır.³

Her iki devletin bağımsız olarak yaşaması için başlıca etkenlerden biri, birbirinin devlet bağımsızlığını desteklemek olduğunun farkında olan Şevardnadze, bu amaçla 1993 Şubatında Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında Azerbaycan ve Gürcistan Cumhuriyetleri arasında "Dostluk, İşbirliği ve Savunma Antlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmada taraflar, ilişkilerini dost devletler olarak, birbirlerinin bağımsızlığına saygı göstererek geliştireceklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca bu anlaşmada dünya barışının, istikrarın ve güvenliğinin sağlanması için beraber çalışacakları, bölgesel güvenlik sisteminin oluşturulmasına önem verecekleri vurgulanmıştır. Söz konusu antlaşmanın 6 maddesinde, taraflar kendi topraklarını diğerine karşı kullandırmayacağını taahhüt etmişlerdir.⁴ Gürcistan Parlamentosu Başkan Yardımcısı Vaktank Rçeulaşvili Azadlık gazetesine verdiği demeçte ülkesinin politikasını şu şekilde özetlemiştir: "Biz dahilimizdeki münakaşaları yalnız birlikte çözebiliriz. Bölgemizde barışı sağlarsak, gelişmemizi hiçbir şey durduramaz. Karabağ ve Abhazya ile önümüzde duran sorun itibarıyla yapılması gereken, Rusya'nın bu çatışmaları ateşlemek girişimlerine fırsat vermemek ve def etmektir. Rusya gibi korkulu düşmanla biz birlikte mücadele etmeliyiz".⁵ Bu durum küresel güçler açısından bu cumhuriyetlerden birinin göz ardı edilerek diğerinin güçlendirilmesinin Kafkasya'nın geleceği açısından anlamlı olmayacağı sonucunu doğurmaktadır. Yine yüzyılın başlarında, dönemin süper gücü İngiltere'nin Tiflis'teki komiseri Wardrop "İngiliz yardımıyla Gürcistan ve Azerbaycan arasında oluşturulacak" Kafkasya Cephesi Fikri'nin bu kez Sovyetlere karşı dirilttilmesini öneren mektubunu

³ Ömer Faruk Ünal, 'Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri', *Kafkas Üniversitesi Dergisi*, www.qafqaz.edu.az/JOURNAL/vol3_1/azerbaycan_gurcistan.html; Rusya Federasyonu Devlet Başkanı V. Putin'in Ocak 2001'de Azerbaycan'ı ziyaretinin başlıca amaçlarından birinin Azerbaycan-Gürcistan stratejik işbirliğinin bozulmasına yönelik olduğu Azerbaycan'daki kimi analizciler tarafından dile getirilmiştir. Bkz: Haleddin İbrahimi, 'Rusya'nın Kafkaslara Yönelik Yeni Siyaset Felsefesi', *Ayna Gazetesi*, (Bakü) 30 Mart 2001.

⁴ Anlaşmanın tam metni için bkz: *Azerbaycan Gazetesi*, Bakü, 09 Şubat 1993.

⁵ *Azadlık Gazetesi*, Bakü, 29 Aralık 1992.

Londra'ya yazarken geç kalmıştı.⁶ Çünkü 3 Ocak 1920'i idi ve 3 ay sonra Azerbaycan düşecekti.

Bu iki cumhuriyet, Rus baskılarına dayanamayarak katıldıkları BDT'de, Rusya'nın baskılarını devam ettirmesine olanak vermemek için Ukrayna'yı da yanlarına alarak alternatif örgütlenmeye gitmişlerdir. 1997'de Kişinyov'da yapılan BDT Zirvesinde bir deklarasyon yayınlayarak "Rusya'nın hegemonyacı siyasetini devam ettirmesi durumunda BDT'den ayrılma konusunu gündeme getirebileceklerini" bildirmişlerdir.⁷ 1996 yılından itibaren artan, Gürcistan'ın Rusya'dan uzaklaşma çabalarının sonucu olarak, 1997 yılı Şubatında Şevardnadze hem Ukrayna'yı hem de Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerde stratejik işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Bu girişimlerin sonucu, söz konusu üç devlete Moldavya'nın da katılması ile, adını üyelerinin baş harflerinden alan GUAM oluşmuştur. Özbekistan'ın da 1999 Nisan'ında bu birliğe katılmasıyla GUUAM'a dönüşmüştür.⁸

Her iki cumhuriyetin önünde duran diğer hedef bağımsızlıkla bağlantılı olarak toprak bütünlüklerine yönelik tehdidin bertaraf edilmesidir. SSCB zamanında, Azerbaycan bir özerk cumhuriyet ve bir özerk bölgeyi, Gürcistan ise, iki özerk cumhuriyet ve bir özerk bölgeyi içermekteydi. Rusya, Çarlık döneminde olduğu gibi, Sovyet döneminde de ünlü "böl ve yönet" yöntemini başarılı bir şekilde uygulamıştır. Azerbaycan'da Dağlık Karabağ'da yaşayan Ermeniler, Gürcistan'da ise Abaza ve Osetler ayrılıkçı hareketler başlatmışlardır. Her üç sorun silahlı çatışmaya dönüşmüş, merkezi yönetim bu özerk yapıları fiilen kontrol edemez hale gelmiştir. Her iki cumhuriyet bu hareketlerin arkasında Rusya'nın olduğunu açıkça beyan etmiştir. Toprak bütünlüklerinin ihlali karşısında Azerbaycan ve Gürcistan "sınırların zorla değiştirilmezliği" tezini savunurken, diğer Kafkas cumhuriyeti Ermenistan Dağlık Karabağ'da gerçekleştirdiği işgali Dağlık Karabağ Ermenilerinin "kendi kaderini belirleme hakkı" olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple de Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı hareketlere sıcak bakmaktadır ki, bu da söz konusu cumhuriyeti Güney Kafkasya'nın diğer iki cumhuriyetinden siyasi düşünce olarak ayırmıştır.

⁶ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar. Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. baskı, 1999, s.329.

⁷ Ömer Faruk Ünal, 'Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri', *Kafkas Üniversitesi Dergisi*, www.qafqaz.edu.az/JOURNAL/vol3_1/azerbaycan_gurcistan.html

⁸ GUUAM'la ilgili daha geniş bilgi için bkz: Boris Parahonskiy, 'Formirovanie Modeli Regionalnogo Sotrudniçestva V Sisteme GUUAM', *Çentarlınaya Aziya İ Kavkaz*, www.ca-c.org/journal/cac08_2000/10.parahonsk.shtml; Hasan Kanbolat, Gökçen Ekici, '21.Yüzyıl Başında Kafkasya'da İşbirliği Arayışları ve Ekonomik Boyutları', *Jeekonomi dergisi*, ASAM yayınları, cilt 2, sayı 2-3, 2000, s.31-37.

Rusya ise, her iki cumhuriyetin toprak bütünlüğünü resmi olarak tanımışsa da, 5 Aralık 2000'den itibaren Gürcistan yurttaşlarına vize uygulaması getirirken, Gürcistan'ın Abhaz ve Osetlerini bu uygulamanın dışında tutarak çift standartlı bir siyaset ortaya koymuştur.

Ermenilerin Tutum ve Davranışları: Bölge İçi Tehdit

Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki ilişkileri belirleyen bir diğer faktör, Ermenistan'ın bölgede oynadığı roldür. Ruslar Kafkasya'ya egemen olmaya başladıkları 19. yüzyılın başlarında Kafkasya'da Ermenilerin hiçbir siyasi birimi yok idi. Gürcistan belli başlı üç krallığa bölünmüştü: Kartli, Kahetya ve İmeretya. Karadeniz kıyıları bu krallıkların egemenlik alanı dışındaydı ve her birisi Osmanlılar'a vergiyle bağlı üç hanlığa aitti: Suhum, Mingrelya ve Gurya. Güney Batıda Samske ve Saatabago (Mesketlerin ülkesi ve Atabeklerin ülkesi) olarak Osmanlıya bağlı iki hanlık vardı.⁹ Bugünkü Güney Kafkasya'nın diğer bölgeleri ise, Azerbaycan Hanlıklarının egemenlik alanı idi.¹⁰ Rusların Kafkasya'yı işgali bölgenin demografik yapısında önemli değişikliklere sebebiyet vermiştir.

Rusların Kafkasya'ya yerleşmeleri iki büyük göç hareketi başlattı. Kafkasya'nın kuzeyinde yaşayan Müslümanlar Türkiye'ye göç ederken, bu ülkede yaşayan Ermeniler de Kafkasya'ya göçtüler. Tiflis ve Bakü gibi büyük kentlerde burjuvazinin önemli bir bölümünün yanı sıra küçük sanat erbabı da Ermenilerden oluşurken, kırsal kesimde topraklar Gürcü ve Azeri büyük feodal beylerin elinde olduğundan, göçmen Ermeniler daha çok, bugünkü Gürcistan-Ermenistan sınırı üzerindeki Lori ya da Karabağ ve Zangezur gibi dağlık yörelere yerleşmeyi yeğlediler.¹¹

Bolşevik Devrimi sonrası Kafkasya'da siyasi teşekküller ortaya çıkmaya başladığında, artık onların arasında Ermenistan Cumhuriyeti de vardı.

Perestrojka sürecinin başlamasıyla beraber, Güney Kafkasya cumhuriyetlerinde başlayan milli hareketler, Ermenistan'da diğer iki Güney Kafkasya cumhuriyetinden nitelik itibarıyla farklı idi. Azerbaycan ve Gürcistan'da, bu görelî özgürlük ortamında, SSCB sorgulanarak, 1918 yılında kurulmuş Azerbaycan ve Gürcistan Cumhuriyetlerinin Rusya tarafından işgal edildiği ve yaşanan sorunların sebebinin

⁹ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar ve Ortadoğu*, s.276.

¹⁰ F.M.Aliyev, 'Azerbaycan 18.yüzyılda', İgrar Aliyev (der), *Azerbaycan Tarihi*, Bakü, Elm Yayınevi, 1993, s.184

¹¹ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar ve Ortadoğu*, s. 278.

Rusya'nın müstemlekesi olduklarından kaynaklandığı ve buna bağlı olarak yapılması gereken şeyin bir an önce SSCB'den ayrılarak bağımsız, insan haklarına dayalı, demokratik, hukuk devletinin kurulmasıyla, Ermenistan bu sürede Rusya'ya dayanarak komşularından daha fazla toprak koparma yolunu seçmiştir. Nitekim, Karabağ Savaşı öncesinde, Gürcistan'ın Ahalkelek Bölgesi'nde "Kesinlikle savaş lazım. Bütün kuvvetimizle Cavahetiyi, Karabağ'ı, Nahçıvan'ı isteyelim. Ahalkelek'i isteyelim. Ermeni toprakları yabancıların elinde kalmasın. Babalarımızın dediklerini yapalım, ana vatana katalım"¹² diyen, savaş isteklerini dile getiren yazılar ortalarında dolaşmaktaydı.

Yüzyılın başında da aynı süreç yaşanmıştır. Güney Kafkasya'dan Duma'ya seçilmiş milletvekillerinin, Rusya'da yaşanan gelişmeler karşısında, Tiflis'te toplanarak Kafkasya'nın geleceğini değerlendirirken sadece Taşnaklar, Kafkasya'nın "demokratik ve federal" bir Rusya'ya bağlanması konusunda ısrar etmişlerdir. Gürcistan'dan seçilmiş menşevikler ve Azerbaycan'dan seçilmiş Musavatçılar ise, bağımsız Kafkasya fikrini savunmuşlardır.¹³ Taşnaklar bu fikre boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Bu dönemde Ermenistan, hem Azerbaycan'la hem de Gürcistan'la toprak ihtilafı yaşamıştır.¹⁴ Gürcistan hükümetinin Güney Kafkasya cumhuriyetleri arasında yaşanan ihtilafları barış yoluyla çözüme kavuşturmak için, Kasım 1918'de düzenlediği konferansa Ermenistan katılmamıştır.¹⁵ Bu dönemde I. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkmış İngilterenin; Türkiye ile yakın ilişki geliştirmiş Azerbaycan'ı, Almanya ile yakın ilişkileri olan Gürcistan'ı cezalandıracağı kanaatiyle, Ermenistan bu ülkelere yönelik saldırılarının destekleneceğini düşünmüştür.

Azerbaycan ve Gürcistan'ın Haziran 1919'da imzalamış oldukları Askeri Savunma Antlaşması'nın 10. maddesinde antlaşmanın resmi ilanından sonraki iki hafta içerisinde Ermenistan'ın bu antlaşmaya katılabileceği belirtilmiştir. Fakat Ermenistan, diğer iki Güney Kafkasya Cumhuriyeti ile anlaşarak, Kafkasya'da barış ve istikrarın sağlanmasına önemli katkıda bulunmaktansa, Azerbaycan ve Gürcistan'a karşı Denikin'le ittifaka gitmeyi seçmiştir.¹⁶

¹² Yaşar Kalafat, Hasan Kanbolat, Kamil Ağacan, 'Gürcü Tarih Profesörü "Ermeniler Gürcistan'dan Toprak İstiyor"', *Stratejik Analiz*, cilt 1, sayı 12, Nisan 2001, s.113

¹³ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar Kafkasya ve Ortadoğu*, s.298.

¹⁴ 1918 Ermenistan Gürcistan savaşı ile ilgili olarak bkz: Şota Vadaçkoria, *Voprosı Gruzino-Armyanskıh Vzaimootnoşeniı v Politiceskoy Mıslı Gruzii (1918-1920)*, Meçniereba yayınları, Tbilisi, 1999; Nesib Nesibzade, *Azerbaycanın Harici Siyaseti (1918-1920)*, Bakü, Ay-yıldız yayınları, 1996.

¹⁵ Nesib Nesibzade, *Azerbaycan'ın Harici Siyaseti*, s.93.

¹⁶ Nesib Nesibzade, *Azerbaycan'ın Harici Siyaseti*, s.102.

.....
 •••••
**Yüzyılın başında iki
 cephede-hem Azerbaycan
 hem de Gürcistan'la
 savaş yapmış
 Ermenistan, bunun
 zorluklarını ve başarı
 şansının düşük olduğunu
 bilerek, SSCB'nin çöküş
 sürecinde yalnız
 Azerbaycan'a cephe
 açmıştır. SSCB'nin çöküş
 sürecinde, Ermenistan
 hem Karabağı hem de
 Cavaheti'yi istiyordu.**
 •••••

bölgesinin Ermenistan'a katılması talebinde bulunacaklardı" değerlendirmesini yapmıştır.¹⁸

Her ne kadar Ermenistan, Azerbaycan'la sıcak savaş başlatmışsa da, Cavaheti konusunu da geri plana itmemiş, Gürcistan'ın yaşadığı Abhazya, Güney Osetya ve iç savaş gibi gelişmelerden yararlanarak Cavaheti fiilen Gürcistan yönetiminin denetimi dışına çıkmıştır.¹⁹

Cavaheti, Gürcistan yönetiminin önünde çözüm bekleyen bir etnik mesele olarak dururken, Abhazya Ermenileri de Abhazya'da baş gösteren etnik ayrılıkçı harekatta yer almış ve hatta Abhazya'da yaşayan sivil Gürcü nüfusun Abhazya'dan kovulmasında başlıca rol oynamıştır.²⁰ Abhazya Ermenilerinin Krunk adlı örgütünün faaliyetleri ve Mareşal Bagramyan adına Ermeni Askeri Birliklerinin Gürcülere yönelik

Yüzyılın başında iki cephede-hem Azerbaycan hem de Gürcistan'la- savaş yapmış Ermenistan, bunun zorluklarını ve başarı şansının düşük olduğunu bilerek, SSCB'nin çöküş sürecinde yalnız Azerbaycan'a cephe açmıştır. SSCB'nin çöküş sürecinde, "Ermenistan hem Karabağı hem de Cavaheti'yi istiyordu".¹⁷ Nerden başlayalım tercihi karşısında Karabağı'dan başlanılmıştır. Gürcistan "Özgürlük" Partisi Başkanı Rezo Şavişvili 1990 yılında yaptığı bir açıklamada "Ermeniler eğer Dağlık Karabağı konusunu üretmeselerdi, Gürcistan'daki Ermeni

¹⁷ Yaşar Kalafat, Hasan Kanbolat, Kamil Ağacan, 'Gürcü Tarih Profesörü "Ermeniler Gürcistan'dan Toprak İstiyor"', *Stratejik Analiz*, cilt 1, sayı 12, Nisan 2001, s.113, Gürcistan'daki Ermeniler için bkz: Şota Tetvadze, Otar Tetvadze, *Somhebi Sakartveloşi (Gürcistan'daki Ermeniler)*, Gürcistan Milli ve Sosyal İlişkiler Akademisi, Tbilisi, 1999.

¹⁸ İgor Rotar, 'Tbilisi has only Partial Control Over Georgia's Armenian Regions', *Prism: A Bi-Weekly on the Post Soviet States*, Jamestown Foundation, Washington, 15 Mayıs 1998. www.jamestown.org/pubs/view/pri_004_010_004.htm

¹⁹ Cavaheti Sorunu ile ilgili olarak bkz: Hasan Kanbolat, Nazmi Gül, 'Kafkasya'da Cavaheti (Gürcistan) ve Krasnodar (Rusya) Ermenilerinin Jeopolitiği ve Özerklik Arayışları', *Stratejik Analiz*, cilt 1, sayı 6, Ekim 2000, s.5-18; Voitsek Guretski, 'The Question of Javakheti', *Caucasian Regional Studies*, cilt 3, sayı 1, 1998, <http://poli.vub.ac.be/publi/crs/eng/0301-05.htm>; 'Samtske-Javakheti -One Other Etnical Problem in Georgia', *The Georgian Times*, 9 Ekim 2000

²⁰ Abhazya sorunu başladığında Abhazya nüfusunun yüzde 15'ini Ermeniler oluşturmaktadır. Abhazya'nın etnik yapısı ile ilgili bkz: Georgiy Jorjoliani, *İstoriçeskie i Politiceskie Kornı Konfliktı v Abhazii/Gruziya*, Gürcistan Bilimler Akademisi yayını, Tiflis, Mecniefeba yayınevi, 2000.

"vahşice" davranışları, Abhazya göçmeni yaklaşık 300 bin Gürcünün hafızasında henüz tazedir.²¹

Öte yandan, Azerbaycan ve Gürcistan, Rusya'yı bağımsızlık ve toprak bütünlüklerine yönelik tehdit olarak algılayıp güvenlikleri için Batıyla bütünleşmeye çalışırken Ermenistan, Rusya'nın nüfuzunu bölgede artırma gayreti içerisinde. Sovyetler Birliğinin çöküşü sonrası Azerbaycan, Rusya Silahlı Birliklerini ülkesinden çıkarmayı başarmış, ilk eski SSCB cumhuriyetidir. Gürcistan da, ülkesinde bulunan Rus üslerinin kapatılmasını istemektedir. Bu amaçla 1999 AGİT İstanbul Zirvesinde Rusya ile bir anlaşma da imzalamıştır. Nitekim, Rusya bu anlaşma doğrultusunda Tiflis yakınlarındaki Vaziani ve Abhazya'da bulunan Gudauta askeri üslerini Temmuz 2001'e kadar kapatmayı taahhüt etmiştir. Gürcistan'da bulunan diğer iki üsün –Cavaheti'nin merkezi Ahalkeleki ve Acaristan'ın Başkenti Batum'da bulunan -kapatılması ile ilgili görüşmeler devam etmektedir. Cavaheti Ermenileri Ahalkeleki'de bulunan üsün kapatılmasına karşı çıkmakta ve böylece Gürcistan'ı fiilen kontrol edemediği bir alanda zor durumda bırakmaktadır.²² Cavaheti Ermenilerinin Rusya'yı bölgede tutma uğraşlarına paralel olarak Ermenistan da, Gürcistan'dan çıkması gereken askeri araç gerecin, ABD'nin karşı çıkmasına rağmen Ermenistan'a taşınmasına yeşil ışık yakmıştır.²³ Böylece, Ermenistan Güney Kafkasya'da Rus askeri cephanesine dönüşmüştür. Buna karşılık Gürcistan'ın ve Azerbaycan'ın hem NATO ile hem de NATO üyesi Türkiye ile geliştirdiği askeri ilişkilere tepki göstermektedir. Gürcistan'da bulunan Rus askeri üslerinin kapatılması halinde Rusya'nın Güney Kafkasya'daki askeri varlığı Ermenistan'la sınırlanmış olacaktır.

Ülke	Nüfus (milyon)	Yüzölçümü Bin km ²	GSYİH (milyar \$, 1999)	Savunma Harcamaları (milyon\$, 1999)	Savunma Bütçesi (milyon \$, 1999)	Savunma Bütçesi (milyon \$, 2000)
Azerbaycan	8	86,6	4,6	202	120	119
Ermenistan	3,28	29,8	1,9	158	74	96
Gürcistan	5,4	69,7	2,5	111	24,4	22,1

Kaynak: Charles Fairbaks ve d., *Strategic Assessment of Central Eurasia*, Atlantic Council of The United States ve Central Asia-Caucasus Institute (SAİS), Washington, Ocak 2001, s.26'da yer alan savunma harcamaları temel alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

²¹ Kuhianidze Aleksandr, 'Armyanskoe i Azerbaydjanskoe Menşinistva V Gruzii. O Naşionalnoy i Vneşney Politike Gruzii', www.zakavkazye.org, 16 Temmuz 2000; ayrıca Abhazya'daki Ermeni faaliyetleri ile ilgili bkz: Haleddin İbrahimli, *Avrasya'nın Yeni Kafkasları*, yayınlanmamış çalışma.

²² RFE/RL Newslıne, 15 Kasım 2000.

²³ AP Worldstream, 'Russia Moves Last of Armoed Vehıcles to Armenia from Georgian Base', 13 Kasım 2000,

Bunun yanı sıra Ermenistan'ın kendisi de, Azerbaycan ve Gürcistan'ın savunma harcamalarını kısmasına karşılık, savunma harcamalarını artırarak barut fıçısı haline gelmekte ve bölge güvenliğini tehdit etmektedir.

Böylece, Ermeniler Sovyetler Birliğinin dağılma sürecine girmesiyle beraber yüzyılın başında olduğu gibi komşularından toprak iddiasına girişmişlerdir. Bu iddialar Azerbaycan'la sıcak savaşa dönüşmüştür. Gürcistan'da ise Ermeniler Abhazya ayrılıkçı hareketinde önemli rol almış, Abhazya'da bulunan Gürcü nüfusun kovulmasını sağlayarak nüfus dengesinde önemli avantaj sağlamıştır. Diğer taraftan da Gürcistan'ın yaşadığı süreçte Cavaheti'nin de fakto bağımsız olmasını başarmışlardır.

Bunlara rağmen, Ermenistan coğrafi konumu sebebiyle kendisi için oldukça önem arz eden Gürcistan'la sıcak çatışmaya girmekten şimdilik kaçınmıştır. Ermenistan dış dünya ile bağlantısını kuzeyde Gürcistan, güneyde İran üzerinden sağlamaktadır ve stratejik partner olarak gördüğü Rusya ile doğrudan doğruya kara bağlantısından yoksundur.

Her ne kadar hem Abhazya'da yaşananlar hem de Cavaheti'deki gelişmeler karşısında Gürcistan'da Ermeni karşıtı bir düşünce var ise de, Tiflis; bölgede barışın ve istikrarın sağlanmasını istemekte, Azerbaycan ve Ermenistan arasında vuku bulan Dağlık Karabağ savaşında tarafsızlığını korumaktadır. Aynı zamanda Gürcistan önemli sayılacak oranda Ermeni ve Azerbaycan Türkü azınlığı içinde barındırmaktadır. Bu durum savaşın Gürcistan içine sıçraması tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Etnik azınlıkların ülke bütünlüğü ve bağımsızlığına karşı, Rusya tarafından nasıl kullanıldığını, çok iyi bilen Gürcistan da, bu iki komşu ülke ile iyi ilişkiler geliştirmekten yanadır. Nitekim Gürcistan Başkanı Şevardnadze'nin "Kafkasya'da Barış" politikası da bunu ifade etmektedir.²⁴

Ama Azerbaycan'ın ve Gürcistan'ın Rusya'yı bölgeden çıkarma istek ve girişimleri Ermenistan'ın Rusya'yı bölgede tutma istek ve girişimleri ile çatışmaktadır. Bu da, daha etkili olabilecek Kafkasya'nın bütün halinde ittifak olabilme şansını şimdilik ortadan kaldırmıştır. Ama Rusya'yı bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı tehdit olarak algılayan Azerbaycan ve Gürcistan'ın müttefik olmalarına yol açmıştır.

²⁴ Arçil Gegeşidze, 'Vneşnaya Politika Gruzii: Çeli, Rezultati, Perspektivi', www.zakavkazye.org/georgia/policy/gegeshidze.htm, 16 Temmuz 2000.

Türkiye: Kafkasya'nın Bağımsızlığının Savunucusu

Bölgede, SSCB'nin dağılması sonrasında Kafkasya'da ortaya çıkmış devletlerin bağımsızlığını ve yaşadıkları sorunların üstesinden gelerek uluslararası sistemle bütünleşmesini ve böylece barışın ve istikrarın sağlanmasını en fazla isteyen devlet Türkiye'dir. Nitekim Türkiye, SSCB'nin çöküşü sonrası söz konusu devletlerin bağımsızlığını ilk tanıyan devlet olma özelliğini taşımaktadır.²⁵ İlk yıllardan itibaren Türkiye diplomatik atak başlatmış ve bu cumhuriyetlerin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözüme kavuşması için olanaklarını seferber etmiştir. Fakat Ermenistan'ın Karabağ'a yönelik saldırgan tutumu, Türkiye'den toprak iddialarında bulunması, "sözde soykırım"ın tanınmasını Ermenistan Cumhuriyeti'nin önünde duran başlıca görevlerden biri olarak sunması gibi faktörler sebebiyle Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurmasını engellemiştir. Azerbaycan'ın Türkiye ile olan etnik ve kültürel birliği Azerbaycan'ı Türkiye dış politikasında öncelikli hale getirmişse de Gürcistan da Türkiye açısından önemini korumuştur. Daha 1992 yılında Gürcistan'da etnik savaşın yanı sıra iç savaşın getirdiği kargaşa devam ederken, Türkiye Gürcistan'a 50 milyon dolarlık Eximbank kredisi sağlamıştır.²⁶ 1992 yılında kurulan diplomatik ilişkiler geçen on yılda stratejik ortaklık düzeyine yükselmiştir.

Türkiye, hem Azerbaycan'ın hem de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasını desteklemektedir. Bugün Türkiye, bu iki devletin en büyük ticaret ortağıdır.²⁷ Bunun yanında her ikisinin ordu kuruculuğunda önemli rol oynamış, Türkiye askeri okullarında Azerbaycanlı ve Gürcü subaylar eğitilmiştir.²⁸

Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara çıkarılmasında en güvenli yol olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan güzergahı değerlendirilmiştir. Hem Azerbaycan'ın hem de Gürcistan'ın bağımsızlığı açısından bu iki ülkece önemli görülen söz konusu projenin gerçekleştirilmesinde Türkiye önemli rol oynamıştır. Adeta projenin gerçekleşmesi için Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye ittifakı doğmuştur.

²⁵ Yüzyılın başında Rusya'da kargaşa devam ederken Kafkasya'nın Rusya'dan ayrılarak bağımsız olmasını ilk dile getiren de, destekleyen de Osmanlı'nın Kafkasya cephesi kumandanı Vehib Paşa idi. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar Kafkasya ve Ortadoğu*.

²⁶ *Agence France Presse*, 29 Ocak 2001

²⁷ 'Turkey Becomes Georgia's Main Trade Partner', *The Georgian Times*, 7 Şubat 2001, s.3.

²⁸ 'Azerbaycanlı Siyasiler Gürcistan-Türkiye Askeri İşbirliğini Olumlu Karşıladılar', *Yeni Musavat gazetesi*, 30 Mart 2001.

Hem Gürcistan hem de Azerbaycan'da Perestroyka sürecinde şekillenen bağımsızlıkçı siyasi akımların hedefi günümüz evrensel değerlerine bağlı, demokratik, hukuk devleti kurmak olmuştur. Bunun kalıcı varlığa dönüşmesinin yolu ise, Batılı kurumlara entegre olmaktan geçmektedir. Türkiye, bölge devletleri için bu işlevi yerine getirmektedir. Türkiye'nin bölgede varlığı, Rusya'nın bu iki Kafkasya cumhuriyetine karşı baskılarını sınırlamaktadır. Gürcistan'ın Türkiye'yi bölgede güvenliği açısından önemli partner olarak görmesi, Azerbaycan Gürcistan ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir.

Etnik Azınlıklar: Tarihi Birlikteliğin Mirası

.....
 :
 : **Hem Gürcistan hem de**
 : **Azerbaycan'da**
 : **Perestroyka sürecinde**
 : **şekillenen bağımsızlıkçı**
 : **siyasi akımların hedefi**
 : **günümüz evrensel**
 : **değerlerine bağlı,**
 : **demokratik, hukuk**
 : **devleti kurmak olmuştur.**
 : **Bunun kalıcı varlığa**
 : **dönüşmesinin yolu ise,**
 : **Batılı kurumlara entegre**
 : **olmaktan geçmektedir.**
 : **Türkiye, bölge devletleri**
 : **için bu işlevi yerine**
 : **getirmektedir. Türkiye'nin**
 : **bölgede varlığı,**
 : **Rusya'nın bu iki**
 : **Kafkasya cumhuriyetine**
 : **karşı baskılarını**
 : **sınırlamaktadır.**

Tarih boyunca Kafkasya'da Türk ve Gürcü halkının birlikte yaşamış olmasının doğal sonucu olarak Azerbaycan ve Gürcistan'ın günümüz siyasi sınırları içerisinde her iki milletten azınlıklar bulunmaktadır.

1989 yılında yapılan, en son genel nüfus sayımına göre 5 milyon 400 bin nüfusu olan Gürcistan'da 308 bin Azerbaycan Türkü yaşamaktadır ki, bu da ülke nüfusunun yüzde 5,7'ne tekabül etmektedir. Fakat Gamsahurdiya'nın iktidarı döneminde uygulanan politikalar ve daha sonraki dönemde yaşanan kargaşa ortamında etnik azınlıklar önemli oranda yurt dışına göç etmiştir. Ayrıca ekonomik çöküş sebebiyle yurtdışına çalışma amacıyla yapılan göçlerde Gürcü nüfus gibi azınlıklar da vardır. Daha sonraki dönemde genel nüfus sayımı ya-

pılmamış olması sebebiyle azınlıkların, bu sırada Türk azınlığın nüfus durumuna ilişkin sağlıklı veriler bulmak zordur. Buna rağmen Gürcistan Cumhuriyetinin resmi hesaplamalarına göre 1997 yılında, yaşanan göçler sonrasında Gürcistan'ın toplam nüfusu 4 milyon 211 bine düşmüştür ki, bunun da 200 bini Azerbaycan Türklerinden oluşmak-

tadır. Bu da oran olarak toplam nüfusun yüzde 4,7'ine denk gelmektedir.²⁹

Gürcistan'da Azerbaycan Türkleri başlıca olarak Tiflis ve Kvemo Kartli vilayetine bağlı Marneuli, Bolnisi, Dmanisi ve Gardabani rayonlarında yaşamaktadırlar. Bu bölge Azerbaycan Türkleri arasında Borçalı mahalı olarak adlandırılmaktadır.

Azerbaycan'ın Zakatala ilinde kendilerini Engiloy olarak adlandıran Gürcüler yaşamaktadır. 1999 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre Azerbaycan'da 14.9 bin Gürcü yaşamaktadır ki, bu da genel nüfusun yüzde 0,2'ne tekabül etmektedir. Azerbaycan'da yaşayan Gürcü nüfusun yıllara göre dağılımı şöyledir:

Yıllar	1979 (bin)	1989 (bin)	1999 (bin)
Sayı	11.4	14.2	14.9
Genel Nüfusa Oranı (%)	0,2	0,2	0,2

Kaynak: İ. Umudlu, 'Azerbaycan Ehalinin Milli Terkibine Göre "Unikal Ülke" İmicini Koriyub Sahlayıb', Ayna Gazetesi 16 Mart 2001'den yazar tarafından oluşturulmuştur.

Rusya'nın Kafkasya'yı işgal ettiği dönemde milli sınırlar belirlenmemişti ve Rusya Çarlığı döneminde de yapılan idari bölünmenin milli temellere dayandırılması gözetilmemiştir. Bu sebeple de Rusya Çarlığı yıkılıp yeni cumhuriyetlerin ortaya çıktığı yüzyılın başında Kafkasya cumhuriyetleri arasında çözümü en zor konulardan birisi cumhuriyetlerin sınırlarının belirlenmesi idi. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti arasında Borçalı mahalının hangi cumhuriyet içerisinde olacağı tartışma konusu idi. Bu problem etrafında tartışmalar yaşansa da, Ahalkalek konusunda patlak veren Ermeni-Gürcü savaşı gibi bir savaşa dönüşmemiştir. Bilakis Rusya'nın yeniden bölgeyi işgal girişimlerine karşı Azerbaycan ve Gürcistan ittifak oluşturmuşlardır.³⁰

SSCB'nin çöküşü sırasında ise Gürcistan'da başlayan Abhazya ve Güney Osetya ayrılıkçı hareketleri bütün etnik azınlıkları potansiyel ayrılıkçı görme riskini ortaya çıkarmıştır. Nitekim, Gamsahurdiya döneminde Azerbaycan Türklerine karşı da baskı uygulanmış, pek çok kişi Gürcistan'ı terke zorlanmıştır. Oysa bu dönemde Azerbaycan Türklerinin ayrılıkçı bir talebi olmamış bilakis Gürcistan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü desteklemişlerdir.

²⁹ Gürcistan'ın etnik terkihi ile ilgili olarak bkz: Gürcistan Parlamentosu websitesi, www.parliament.ge. Azerbaycan kaynakları Gürcistan'da yaşayan Azerbaycan Türk nüfusunu 500 bin olarak göstermektedir. Kamil Hemzeoğlu, 'Zelimhan Memmedli: "Gürcistan'da Veziyet Gergindir"', 525. gazete, Bakü, 5 Nisan 2001. Gürcistan Cumhuriyeti'nin resmi rakamlarını kullanmayı yeğledik.

³⁰ Borçalı Mahalı ile ilgili yüzyılın başında yaşananlar için bkz: Nesib Nesibzade, *Azerbaycanın Harici Siyaseti*, Bakü, Ay-yıldız yayınları, 1996.

Gürcistan'da etnik azınlıklara yönelik olumsuz tutumu etkileyen faktörlerden birisi de "vatandaş" anlayışının SSCB döneminde gelişmemiş olmasıdır. Şevardnadze'nin iktidara gelmesinden sonra uygulanan "yurttaş toplumu" politikası, oluşmuş gerginliğin giderilmesine katkıda bulunmuştur. Gamsahurdiya döneminde Gürcistan'ı terke zorlanmışların bir kısmı yeniden Gürcistan'a dönmüştür.

Gürcistan'la Azerbaycan arasında oluşmuş stratejik ortaklığın özellikle Rusya tarafından olumlu karşılanmadığı, Rusya'nın bu ortaklığı bozmaya çalıştığı belirtilmektedir.³¹ Bu konuda Rusya'nın kullanmaya çalıştığı araçlardan birisi de Gürcistan'la Azerbaycan arasında etnik temelli çatışmalar çıkarılmasıdır. Azerbaycan ve Gürcistan siyasetleri bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş ve Rusya'nın böyle bir girişimine olanak tanımamışlarsa da son dönemlerde Gürcistan'da alt derece yöneticilerin Azerbaycan Türklerine karşı baskı uygulamaya başladıkları yönünde Azerbaycan basınında haberler yer almaya başlamıştır.³² Her iki ülke yetkililerinin gösterdikleri hassasiyet sebebiyle sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Gürcistan'daki Türk derneklerinin ileri gelenleri toplumu dikkatli olmaya, provoka olmaktan kaçınmaya çağırmıştır.³³ "Jeostratejik, politik ve ekonomik bakımdan bir birine gerekli olan Azerbaycan ve Gürcistan devletleri Borçalı konusunun aralarında soruna dönüşmemesi için zorunlu önlemleri almaları gerekir. Borçalı Azerbaycan ve Gürcistan'ın çıkarlarının çatıştığı değil, uyduğu bölgedir".³⁴

Bağımsızlığın Garantisi Büyük Ekonomik Projeler

Sovyetler Birliği çöktüğünde, merkezi planlamayla oluşturulmuş cumhuriyetler arası bağımlılığa dayalı ekonomik sistemin felç olmasıyla tüm cumhuriyetlerde olduğu gibi Güney Kafkasya cumhuriyetlerinde de üretim adeta durmuştur. Bu durumu şiddetlendiren bir diğer faktör ise ticaret için gerekli ulaşım ağlarının büyük ölçüde Rusya'nın kontrolünde olmasıydı. Rusya Azerbaycan'ın kuzey demir yolunu kapatmış, Ermenistan'la yaşanan savaş sebebiyle İran'a giden demiryolu da durmuştu.³⁵ Ayrıca Azerbaycan'ın açık denizlere doğrudan çıkışı da

³¹ Haleddin İbrahimli, 'Rusya'nın Kafkaslara Yönelik Yeni Siyaset Felsefesi', *Ayna Gazetesi*, (Bakü) 30 Mart 2001.

³² *Reuters*, 'Azeri Crowd Attacks Neighbour Georgia's Troops', 5 Mart 2001, 'Shooting on Georgian-Azeri Border', BBC, 5 Mart 2001; RFE/RL Newslines, 06.04.2001; *Ayna gazetesi*, 24 Mayıs 2001.

³³ *525.ci Gazet*, 8 Haziran 2001.

³⁴ Haleddin İbrahimli, *Avrasya'nın Yeni Kafkasları*, yayınlanmamış çalışma.

³⁵ Ömer Faruk Ünal, 'Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri', *Kafkas Üniversitesi Dergisi*, www.qafqaz.edu.az/JOURNAL/vol3_1/azerbaycan_gurcistan.html ;

yoktu. Gürcistan'da durum bundan pek farklı değilse de, daha avantajlı idi. Gürcistan'ın kuzeye giden iki önemli yolu Abhazya ve Güney Osetya'dan geçmektedir ki, savaş sebebiyle kullanılmıyordu.³⁶ Deniz hariç diğer kara bağlantısını Acaristan üzerinden Türkiye ile sağlıyor olması Gürcistan'ı Azerbaycan'dan daha avantajlı kılıyordu. Çöküş sonrası yaşanan ekonomik krizi şiddetlendiren diğer etken sermaye birikiminin her iki cumhuriyette yetersizliği idi. Bu durumda her iki ülke açısından ekonomik alanda gerekli olan bölgeye yabancı sermayenin girişinin sağlanması ve bölgeyi ulaşım ağlarıyla denizden ve karadan küresel ekonomik etkinliğin büyük merkezlerine bağlamaktı.

Yabancı sermayenin bu ülkelere gelişi sadece cumhuriyetlerin iç güvenliğini değil, hem de genel olarak bölgesel güvenliğin sağlanmasını gerektirmektedir. Ulaşım ağlarıyla bölgeyi dünya ekonomik sistemine entegre etmek ise, bu cumhuriyetlerin sermaye birikimini aşan boyutlarda yatırım gerektirmektedir. Bu durum Batılı devletler açısından da bölgenin yeniden Rusya'nın kontrolü altına girmemesi ve dolayısıyla cumhuriyetlerin bağımsızlığının anlamlı hale gelmesi ve jeopolitik çoğulculuğun sağlanması açısından da önemli idi.³⁷ Böyle bir ortamda Batılı devletlerce desteklenen Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) –Tarihi İpek Yolunun Canlandırılması, INOGATE (İnterstate Oil and Gas Transport to Europe) gibi projeler gündeme gelmiştir. Bu projelerde Azerbaycan ve Gürcistan ortak yer almışlardır ki, bu da Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir.

Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara çıkarılması, Azerbaycan'ın denize kapalı ülke olması sebebiyle güvenli bir güzergah ihtiyacını doğurmuştur. Güneyden İran yolu, ABD tarafından, batıda Ermenistan yolu, Azerbaycan tarafından kabul edilmemiş, en uygun yol olarak Gürcistan-Türkiye (Bakü-Tiflis-Ceyhan) yolu tercih edilmiştir. Batı için önemli olan, 21. yüzyıl için Arap, İran ve Rusya bağlantısı olmayan güvenli bir Avrasya alternatifi yaratmak olunca, söz konusu petrolün uluslararası piyasalara taşınması için Rusya yolu da cazibesini kaybetmektedir.³⁸

Azerbaycan söz konusu projenin gerçekleşmesi için tarife konusunda Gürcistan'a tavizde bulunarak Gürcistan'dan geçmesine verdiği

³⁶ 'Russia Tigtens Grip on Georgia', 2245 GMT, 010122, www.stratfor.com/CIS/commentary/0101222245.htm

³⁷ Zbignew Brezezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul, Sabah Yayınları, 1998, 2.baskı, s.134.

³⁸ Mehmet Ögütçü, 'Avrasya Enerjisi, Stratejik Dengeler ve Türkiye', *Yeni Forum*, Kasım, 1995, s.2-9.

önemi sergilemiştir.³⁹ Buna ilaveten erken üretim petrollerinin de sadece Rusya'dan geçmemesi, Supsa (Gürcistan) üzerinden de taşınmasına 9 Ekim 1995'te karar verilmiştir.

Petrol boru hatlarının Gürcistan'dan geçmesi genel anlamıyla öneminin artmasına ve de Gürcistan'a yabancı sermaye girişine olumlu katkıda bulunacaktır. Güvenlik alanında sağlayacağı katkılarla beraber Gürcistan için hiç de küçümsenmeyecek oranda ekonomik getirileri ve vardır. Boru hatlarının Gürcistan bütçesine sağlayacağı transit ücreti yıllık 52.5 milyon ABD doları olarak hesaplanmaktadır. Bu rakam Gürcistan'ın devlet bütçesinin %10'na tekabül etmektedir.⁴⁰ Azerbaycan'ın Şahdeniz doğal gaz yatağından çıkarılacak doğal gaz Türkiye'ye Gürcistan üzerinden Bakü-Tiflis-Erzurum gaz boru hattı ile taşınacaktır. Azerbaycan, hem Bakü-Ceyhan petrol boru hattı, hem erken üretim boru hattı, hem de doğal gaz boru hattını Gürcistan üzerinden geçirecek, Gürcistan için önemli ekonomik değer sağlamaktadır.

Gürcistan ve Azerbaycan'ı kapsayan uluslararası projelerden bir diğer önemlisi Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından finanse edilen beş milyar ABD doları değerindeki TRACECA projesidir. Eski ticaret yolunun canlandırılmasını hedefleyen bu proje ile doğu ve batı arasında ulaşım ağları oluşturulacaktır. Bu amaçla Eylül 1998'de Bakü'de 32 ülke ve 13 uluslararası örgütün katılımıyla ilk zirve gerçekleştirilmiştir.⁴¹

Söz konusu ekonomik projelerin yanı sıra, Azerbaycan ve Gürcistan ayrıca önemli ticari ortaklıklar. Gürcistan'ın dış ticaretinde Azerbaycan, 2000 yılı verilerine göre yüzde 7,6'lık bir oranla Türkiye, Rusya ve Almanya'dan sonra dördüncü sırada yer almaktadır.⁴² Ayrıca Azerbaycan'ın dış ticareti büyük ölçüde Gürcistan üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bütün bunlar Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve derinleşmesine yol açmıştır.

Sonuç

Sovyetler Birliğinde Garbaçov'un başlatmış olduğu Perestroyka ve Glasnost politikalarıyla Güney Kafkasya cumhuriyetlerinde başlayan

³⁹ Yaşar Kalafat, *Bakü-Ceyhan Kültür Hattı*, Ankara, ASAM Yayınları, 2000, s.58; 'Onlar Bizden Defalarca Rica Ettiler', *Yeni Musavat gazetesi*, 24 Mart 2000.

⁴⁰ Gürcistan Uluslararası Petrol Şirketin Başkanı Gia Chanturia'nın açıklaması ile ilgili bkz: www.kavkaz.org/news/2000/05/15/news3.htm; RFE/RL *Newsline*, 24 Mart 2001.

⁴¹ TRACECA ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: Eduard Shevardnadze, *Great Silk Route*, www.traceca.org

⁴² 'Turkey Becomes Georgia's Main Trade Partner', *TheGeorgian Times*, 7 Şubat 2001, s.3

milliyetçi hareketler Azerbaycan ve Gürcistan'da Ermenistan'dan farklı bir nitelik arz etmiştir. Azerbaycan ve Gürcistan'da ortaya çıkan yeni siyasal akımlar Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsız, demokratik değerlere bağlı çağdaş bir devlet kurma hedefine yönelirken, Ermenistan'da yüzyılın başında olduğu gibi komşularından toprak kazanma isteği öncelikli hedef haline gelmiştir. Rusya'nın emperyalist tutumlarıyla birleşen bu arzu, Güney Kafkasya'nın bir bütün olarak ittifaq oluşturmasını ve böylece bölgede barış ve istikrarın sağlanmasını şimdilik ortadan kaldırmıştır.

Rusya'nın, bölge devletleriyle eşit haklara dayalı ilişki geliştirmekten uzak durması, buna karşılık uyguladığı baskı politikaları hem Azerbaycan'da hem de Gürcistan'da Rusya'nın bağımsızlıklarına yönelik tehdit olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu iki halkın güçlü demokrasi isteği, daha Sovyetler Birliği döneminde Moskova'da tedirginlikle karşılanmış, ortaya çıkmış demokratik akımların bastırılması için, Gürcistan'da Nisan 1989'da, Azerbaycan'da ise Ocak 1990'da sivil halka karşı askeri operasyon düzenlenmiştir. Ayrıca, her iki cumhuriyet, arkasında Rusya'nın olduğunu açıkça deklare ettikleri etnik ayrılıkçı hareketlerle karşılaşmışlardır. Bu iki toplumun ortaya koydukları hedeflerin aynılığı, yaşadıkları olayların benzer ve paralelliği, tarihte de bir arada yaşamış olmanın vermiş olduğu aşinalıkla bir birlerine güvenmelerine ve bir birlerini desteklemelerine yol açmıştır. Kuzeyden Rusya'nın arzu ve istekleri, Ermenistan'ın içeride oynadığı rol Kafkasya'da barış ve güvenliğin sağlanmasını büyük ölçüde bu iki ulusun üzerine yüklemiştir.

Karşı karşıya oldukları sorunlar bu iki toplumu ortak hareket etmeye itmiştir. Yüzyılın başında yaşanan gelişmelerle, yüzyılın sonunda yaşanan gelişmeler, "tarih tekerrür mü ediyor?" dedirtecek kadar benzerdir. İşte, yüzyılın başında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin ileri gelenlerinden Yusuf Vezir Çemenzeminli "Gürcistan ile dostluğumuz en doğal bir haldir. Kuzeyde Rus korkusu ve güneyde olabilecek çekişmeler Gürcüler ile Azerbaycanlıları sıkı dostluğa zorluyor" demekteydi.⁴³

Yüzyılın sonunda ise, Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze, ünlü "Benim Seçimim" adlı kitabının Azerbaycan Türkçesindeki baskısı için yazdığı önsözde, Azerbaycan ve Gürcistan'ın karşı karşıya olduğu sorunları ve bu sorunların ortaya koyduğu görevleri şu şekilde özetlemektedir:

⁴³ Nesib Nesibzade, Azerbaycan'ın Harici Siyaseti, s.103.

Sevgili okuyucum, ağır zamanda yaşıyoruz, hayat bizi yine de sınava çekiyor. Kurtuluş yolu kıl köprüsünden geçiyor. Eğer eski komşular gibi, dostlar gibi, el-ele, omuz- omuza verirsek, bu köprüden geçmek mümkündür. Şimdi önemlisi geriye çekilmemek, düşmemek ve müdrikçesine ilerlemektir.

Benimle dostum Haydar Aliyev birbirimizin önünde ant içmişiz ki, bağımsızlık yolundan dönen değiliz, geriye kalan ömrümüzü ve zengin deneyimimizi bu kutsal yola ve ülkelerimizin geleceğine harcayacağız. Eminim ki, biz insanlık, demokrasi ve kardeşlik yolu ile ilerleyerek yeni hür, bağımsız ve mutlu devletler kuracağız.⁴⁴

Karadeniz'den Hazar denizine kadar, Büyük Kafkas dağlarının güney etekleri boyunca uzanan bu iki devletin aralarında oluşturdukları ittifak belki de bir gün bütün Kafkasların barış ve istikrar dolu bir bölge olmasının temelidir.

⁴⁴ Eduard Şevardnadze, *Benim Seçimim*, çev. İmir Mehmetli, Tiflis, 1997, s.4.